

Tegen sociaahistorische ‘bewusteloosheid’. Historische kennis als instrument van het sociaal werk

Toby witte, Lector Maatschappelijke Zorg. Hogeschool Rotterdam

Rotterdam, oktober 2022

Platform Lectoren Sociaal Werk

Inleiding

Maatschappelijke ontwikkelingen hebben in het verleden hun spoor getrokken in het sociaal werk en gaan nog altijd voort. Het is uit professionele nieuwsgierigheid logisch na te gaan wat het sociaal werk heeft betekend toen en nu. Voor sociaal werkers is het belangrijk de eigen concrete beroepsuitoefening in een historisch perspectief en context te zien en te plaatsen. (Van der Linde, 2011). Veel problemen waar sociaal werkers bijvoorbeeld in wijken en buurten tegenaanlopen hebben hun wortels in het verleden. De continuïteit van bepaalde sociale kwesties en maatschappelijke problemen is groter dan menigeeen denkt. Het meenemen van het historische perspectief kan helpen in het doordenken van het professioneel handelen. Historisch bewustzijn draagt bij inzicht te krijgen in de complexiteit van 'wicked problems' en helpt al te ambitieuze maakbaarheidsplannen te doorgronden en terug te brengen naar reële, haalbare, proporties in de praktijk. Een blik op het verleden kan soms relativerend werken.

Deze bijdrage richt zich op de relevantie en toepassing van historische kennis in de praktijk van het sociaal werk. Het richt zich dus niet op hoe het sociaal werk zich de afgelopen 120 jaar heeft ontwikkeld als respons op maatschappelijke veranderingen en hoe de professionalisering van het sociaal werk – via scholing en beroepsonderwijs - vorm heeft gekregen. Daar zijn de afgelopen jaren verschillende interessante en mooie publicaties over verschenen (zie o.a. Van der Linde, 2016; Dam, Klufft & Scheffelaar, 2016; Bijlsma & Janssen, 2018; Roose, Spierts & Hoijsink, 2020). Daarnaast is er er een historische [Canon Sociaal werk Nederland](#) digitaal beschikbaar.

Deze bijdrage bepleit het belang van historisch bewustzijn in het professioneel handelen van de sociaal werker en hoe historische kennis daaraan specifiek kan bijdragen. Het gaat er om ervaringen uit het verleden te zien en te gebruiken als instrument - leermateriaal - om vraagstukken beter te begrijpen en eventueel op een andere wijze aan te pakken. Oftewel historische kennis gebruiken als onderdeel van lerende praktijken. Het pleidooi is als volgt opgebouwd:

a. Eerst gaan we in op de relevantie van historische kennis en het fenomeen 'toegepaste geschiedenis' en kijken we wat de toegevoegde waarde is van het leren van het verleden als kennisbron in het sociaal werk;

b. Vervolgens kijken we aan de hand van enkele praktijkvoorbeelden uit de samenlevingsopbouw op welke wijze historische kennis instructief kan zijn in het begrijpen van complexe omstandigheden en situaties. Welke krachten en machten spelen een rol, hoe verliepen interacties en interventies? Het gaat bij deze voorbeelden om het begrijpen en doorgronden van de bredere context, betekenis geven aan verhalen en sociaalhistorisch leren van praktijkverhalen en interventies;

c. Daarna zoomen we in op het belang van historisch beleidsleren. Beleid en uitvoering zijn communicerende vaten. Het is daarom van importantie dat sociaal werkers enige kennis hebben van de 'biografie' van beleidsprogramma's (doelstellingen, instrumenten en interventies). Zo niet dan lopen sociaal werkers en beleidsmakers het risico langs elkaar heen te weken en/of in hun handelingen mogelijk tot herhaling van (verkeerde) zetten te komen.

Relevantie

Historische kennis ontbreekt veelal zowel in de praktijk van het sociaal werk als in het *social work* onderwijs. Als er al aandacht is voor geschiedenis betreft het weetjes en feitjes waarmee de professional en studenten in de praktijk niet veel kunnen. Voor velen is geschiedenis iets wat achter ons ligt, soms leuk om te weten, maar niet relevant voor de uitvoerende praktijk. Toch is dat de vraag. Verleden, heden en toekomst zijn aan elkaar gekoppeld. Sociaal werkers en beleidsmaker zijn zich daar niet altijd erg bewust van. Dit gaat evenzeer op voor docenten en studenten *social work*. Er lijkt sprake te zijn van *verbroken verbindingen* tussen verleden en heden oftewel *historische 'bewusteloosheid'*. Enig zicht krijgen op sociaalhistorische processen geeft inzicht in huidige vraagstukken, hun verschijningsvormen, gekozen oplossingen - oplossingsprocessen - en in verandermogelijkheden. Het geeft tevens informatie over de wisselende antwoorden, die in de loop

van de tijd zijn ontstaan als reactie op spanningsvelden en knelpunten in het sociaal domein. Deze antwoorden gaan over de positie van specifieke doelgroepen in de (stedelijke) samenleving, het sociaaleconomisch beleid van de (lokale) overheid en de politieke besluitvorming en de invloed daarvan op sociaal-politieke verhoudingen. Maar het gaat ook over de visies op en posities van het sociaal werk.

Of er concrete lessen te trekken zijn uit het verleden, daarover bestaan onder historici verschillende opvattingen. Niettemin draagt het analyseren van het (recente) verleden zeker bij tot het beter leren begrijpen waarom situaties zijn zoals ze zijn en soms moeilijk veranderbaar en wat daardoor de beperkingen en grenzen van sociaal-professioneel handelen zijn. Met andere woorden voor sociaal professionals, beleidsmakers, docenten en studenten *social work* is historische kennis waardevol. Het kan een betekenisvol 'instrument' zijn bij het ontwerpen, aanpassen en de uitvoering van beleid en/of methodieken in de praktijk alsook de evaluatie van die praktijk. Vaak wordt het wiel opnieuw uitgevonden, wordt er weinig geleerd van het 'waarom' en waar de wortels van de noden, de 'pijn', van mensen zitten. Die pijn detecteren en zoeken naar antwoorden zijn belangrijke onderdelen van het sociaal werk als mensenrechtenberoep. Het in kaart brengen van de leefwereld en levenspraktijken van bewoners, door geschiedenissen van een buurt op te halen en verhalen van mensen, ervaringen van (oud)sociaal werkers, lokale en maatschappelijke contexten te construeren, reconstrueren en deconstrueren zijn waardevol om te komen tot reële oplossingen (Reynaert, p.24). Met andere woorden een sociaal werker dient idealiter het historische DNA van de wijk, buurt, straten en bewoners te kennen en zich ervan bewust te zijn dat lokale vraagstukken en complexe sociale situaties een lange 'aanloop' kennen en zich historisch hebben geworteld in de *mindset* van mensen.

Toegepaste geschiedenis en sociaal werk

Waarom zou een sociaal werker zich met het stoffige verleden moeten bezig houden? Kan historische kennis een bijdrage leveren aan de oplossing van maatschappelijke en economische uitdagingen naast de bestaande theorieën, diagnoses en verklaringsmodellen van sociologen, antropologen, politicologen, sociaalpsychologen en economen? Ja, zeker! Het verleden is van betekenis voor het heden omdat we door historische kennis - daar hoeft men als professional echt niet ver voor terug te gaan in de tijd - zicht krijgen op de patronen en krachten die huidige omstandigheden bepalen en verklaren. In hoeverre geschiedwetenschap daarin anders is dan bijvoorbeeld sociologie is een discussie die buiten het bestek van dit artikel valt en we hier dus even met rust laten.¹ Het betrekken van resultaten van historische onderzoek kan de sociaal werker in ieder geval helpen in zijn/haar gedachtevorming en bij het handelen. Wat levert dat op? Het voorkomt dat we ons blindstaren op het kortetermijndenken van beleid en uitvoering. Door verschillen tussen nu en toen te zien, kunnen zaken die als het ware vanzelfsprekend lijken ter discussie worden gesteld. Het betrekken van het verleden kan de sociaal werker bewust maken van alternatieven en tot ander handelen aanzetten. Het biedt bovendien een schat aan ervaringen en inspiratie, *good* en *bad practices*. Ervaringen en voorbeelden uit het verleden kunnen helpen om creatief na te denken over problemen van vandaag de dag. Ze laten zien dat hedendaagse fenomenen niet onveranderlijk zijn ('t Hart, 2001, Kaal & Van Lottum, 2020). Overigens is hiermee niet gezegd dat we het verleden als zoete koek moeten slikken. Een kritische blik en vragen blijven stellen zijn altijd nodig, want geschiedenis kan en wordt soms misbruikt. Lukraak, willekeurig en oppervlakkig uit het (recente) verleden putten helpt de praktijk uiteraard niet vooruit. Het zoeken naar onderbouwde lessen uit het verleden wel. Dit past ook bij de ambities van hogescholen om *universities of applied sciences* te zijn door kritisch praktijkgericht en praktijkrelevant onderzoek te doen.

Is het toepassen van geschiedenis op en in de praktijk iets nieuws? Nee, niet echt want in de Verenigde Staten bestaat al sinds 1980 een traditie van *applied history*. Daarbij nemen dan wel voornamelijk academisch opgeleide historici actuele vraagstukken als uitgangspunt en proberen zij aan de hand van historische precedenten en analogieën de beleidsvorming rond deze vraagstukken te voeden. In Nederland is de opkomst en de belangstelling voor toegepaste geschiedenis onder historici pas de laatste jaren gegroeid. Crises in eerste decennia van de 21ste eeuw, zeker de

---

¹ Volgens sommige historici valt de geschiedwetenschap te categoriseren als een sociale wetenschap of in ieder geval als maatschappijwetenschap. De Erasmus Universiteit kent al jaren als een van de eerste universiteiten in Nederland een op sociale wetenschappen steunende studie Maatschappij Geschiedenis. Andere historici beschouwen geschiedenis meer als een geesteswetenschap.

coronapandemie, hebben bijgedragen aan het besef dat beleidsmakers niet alleen een beroep moeten doen op de medische kennis van epidemiologen en virologen, maar ook op sociologische en evenzeer historische kennis van eerdere pandemieën. Bijvoorbeeld de oorzaak, maatschappelijke gevolgen en bestrijding van de Spaanse Griep, een epidemie die in de jaren 1918-1920 miljoenen levens heeft gekost. Er zijn ook meer recentere en andere leerzame voorbeelden te vinden zoals het jarenlange gedoe rond de jeugdzorg, persoonsgebonden budgetten (PGB), Mexicaanse Griep, toeslagenaffaire enzovoort. Het gaat bij toegepaste geschiedenis om het naar boven halen van kennis uit het verleden - (vergelijkbare) processen, argumenten, tradities en praktijken - die als input kan fungeren voor innovaties en nieuwe (aangepaste) interventies voor hedendaagse problemen en vraagstukken.

Toegepaste geschiedenis is voor het gebruik in het sociaal werk overigens niet geheel probleemloos. Zo zijn de intenties en studies van historici van de 'school' van toegepaste geschiedenis nadrukkelijk gericht op het bestuderen van *big history*: de wereld van politiek, bestuur en beleid. Veel minder bestuderen zij de *small history*: de historische ervaringswereld van de uitvoerende praktijk namelijk die van sociaalprofessionals, maatschappelijke organisaties, buurten, bewoners en cliënten (Bekker, 2020; Kaal & Van Lottum, 2020). Daar komt bij dat sociaal werkers geen historici zijn en daartoe niet zijn opgeleid. Maar dat niet weg dat sociaal werkers meer historisch bewust mogen zijn en dat zij kennis uit verleden op het niveau van *small history* goed kunnen gebruiken als voedingsbodem voor hun professioneel handelen. Immers dat handelen vindt altijd binnen een maatschappelijke context die mede historisch is bepaald en gevormd. Bovendien is professionaliteit niet alleen een kwestie van resultaatgericht vooruitzien maar ook een zaak van terugzien. Het niet willen leren van het verleden is een vorm van vermijdinggedrag. Of professionals het leuk of niet vinden zij moeten leren omgaan met de praktijken en het beleid van hun (soms verre) voorgangers. Ze moeten zich ertoe verhouden omdat het doorwerkt in hun heden. Eigenlijk is iedere professional welbeschouwd de executeur van het 'testament' van zijn/haar voorgangers. Belangrijker is dat historische kennis de sociaal werker kan inspireren, aanzetten tot actie en fungeren als baken voor een intelligente omgang met de toekomst. Het is een vorm van (zelf)lerende strategie. Een sociaal werker die kiest voor zo'n strategie beschouwt het verleden als inspiratiebron bij de omgang met en zoektocht naar oplossingen. Het leren van het verleden is niet alleen een kwestie van puzzelen wat wel en niet heeft gewerkt maar ook een zaak van *powering* oftewel politiseren. ('t Hart, 2001; Dijn, 2021). Dit alles gaat uiteraard ook op voor het historisch leervermogen van organisaties – zorg- en welzijnsinstellingen – waar sociaal werkers in dienst zijn.

Leren van een instructief verleden

Waar de professional voor moet waken is dat het verleden niet alleen wordt bevraagd wanneer er incidenten hebben plaatsgevonden. Zoals bij dramatische misstanden in de Jeugdzorg wanneer de inspectie terugblikkend en reconstruerend op zoek gaat naar de oorzaak, de verantwoordelijken en het eventueel aanwijzen van schuldigen. In zekere zin wel belangrijk maar zo dreigt het gebruik van historische kennis te verworden tot een inquisitie, een afrekening. ('t Hart, 2001). Het andere uiterste is het verleden te zien als een vorm van nostalgie, die goede oude tijd. In plaats daarvan kan de sociaal werker het recente verleden beter aanwenden als een kennisbron om de context van sociaalmaatschappelijke vraagstukken te kunnen doorgronden. Zoiets hoort eigenlijk gewoon bij de *body of knowledge and skills*, de invulling van het vakmanschap, de vakbekwaamheid en vooral de ambachtelijkheid - hoe we vaardigheden door de tijd heen ontwikkelen - van vrijwel iedere professional in het sociaal domein. (Sennet, 2008; Spierts, 2014). Geschiedenis als kennisbron bij het leren van hoe interacties met doelgroepen en bewoners in bepaalde situaties verliepen en het begrijpen van complexe omstandigheden en contexten. Enig inzicht van het (recente) verleden behoort idealiter thuis in het opleidingsprogramma van *social work*-opleidingen en is geen verzwaring maar juist een kennisverrijking van en voor het sociaal werk.

Het begrijpen van de bredere sociaalhistorische context

Een sociaal werker zou zich in de eerste plaats historisch bewust moeten zijn van de omgeving waarin hij/zij opereert en de krachten en machten die daarbij een rol spelen en hebben gespeeld. Bij het kennen van de wijk, wijk- en buurtbewoners, cliënten en aanwezige maatschappelijke organisaties - de sociale kaart - is kennis van de doorwerking van het verleden naar het heden van betekenis. Met andere woorden bij het kennen van een sociale kaart behoort ook een van wat we zouden kunnen noemen sociaalhistorische 'sfeerkaart' - historische kennis - als instructief instrument

om de doorwerking van het verleden te doorgronden. Opvallend is dat in de vele publicaties die de afgelopen decennia het licht hebben gezien over wijkaanpak, zoals bijvoorbeeld het rapport van de WRR *Vertrouwen in de buurt* (2005), bitter weinig of zelfs helemaal geen aandacht is voor de voortgezette invloed van het verleden.

In het kader geven we als voorbeeld een beknopte sociaalhistorische 'sfeerkaart' weer van de kracht- en machtsverhoudingen in de Rotterdamse wijk Feijenoord. Het is een kennisbron waarmee de sociaal werker kan begrijpen wat er gaande is geweest in de wijk en waarmee hij/zij impliciet nog altijd van doen heeft. Iedere wijk kent een eigen geschiedenis en heeft een specifiek historisch gevormd eigen karakter.

Spanningen en ongelijkheid in Feijenoord

Rotterdam gebruikte vanaf circa 1900 Feijenoord o.a. voor huisvesting van havenarbeiders. In hoog tempo werden destijds woonwijken van matige kwaliteit uit de grond gestampt. Terwijl de meeste andere Rotterdamse wijken in de loop van 20ste eeuw eigen wijkraden hadden, was dat in Feijenoord lange tijd niet het geval. Het had te maken met de grote diversiteit tussen woonwijken die Feijenoord telde. Woonwijken als de Afrikaanderbuurt, Bloemhof, Hillesluis, Noordereiland en Katendrecht verschilden qua karakter sterk van elkaar en waren werelden apart. Ondanks de verschillen was er wel een overeenkomst: de bewoners waren - en dat is nog altijd het geval - laaggeschoold. De toekomst - stijgen op de maatschappelijke ladder - was en is voor jongeren in Feijenoord nooit erg rooskleurig geweest. Met de komst en huisvesting van buitenlandse arbeidsmigranten vanaf de jaren zestig en zeventig ging de leefbaarheid en het samenleven er niet op vooruit. Sociaal werkers zijn vanaf dat moment geconfronteerd met maatschappelijke problemen als opvoeding, financiën (schulden), discriminatie, achterstallig onderhoud van woningen, drugsoverlast, criminaliteit, onderwijsachterstanden, onderhuidse spanningen en rellen. Met als historisch dieptepunt de rellen die in 1972 in de Afrikaanderbuurt uitbraken tussen Nederlandse buurtbewoners en Turkse gastarbeiders. Die woede-uitbarsting van de Rotterdammers had zeker een discriminerend karakter maar de rellen waren ook een uiting van onmacht van bewoners die zich niet-gehoord voelden door het gemeentebestuur Rotterdam en Feijenoord gebruikte als maatschappelijk afvoerputje. Veel van de problemen van toen smeulen onderhuids nog altijd voort.

De politiek-bestuurlijke problemen en uitdagingen alsmede sociaalmaatschappelijke opgaven in Feijenoord waren fors en leidden tot veel onenigheid tussen de deelgemeentelijke politici. Feijenoord was tussen 1994 en 2014 een deelgemeente binnen Rotterdam met een eigen democratisch gekozen bestuur. Daar kwamen de nodige ruzies met en tussen bewonersorganisaties en ook een gespannen omgang met Turkse organisaties - een forse bevolkingsgroep - bovenop. Vrijwel geen enkele dagelijks bestuur in Feijenoord, dit geldt met name voor de dagelijks bestuurder met welzijn en bewonerszaken in zijn portefeuille, haalde ongeschonden de eindstreep. De samenwerking met de welzijnsorganisatie en -instellingen verliep moeizaam. Het ontbrak en ontbreekt deels in Feijenoord aan stabiliteit en cohesie. De herstructurering van wijken en buurten, de aanpak van sociale problematiek en veiligheidsvraagstukken kenmerkt kent al sinds lange tijd een moeizaam en traag verloop. Het verschil tussen laag- en hoogopgeleiden en lage en hoge inkomensgroepen is gegroeid en zichtbaar in delen van de wijk. De betergesettelden wonen in de nieuwbouw (de Kop van Zuid/Katendrecht) en het minder kansrijke bevolkingsdeel heeft een woning in de oudbouw die op de nominatie staat te worden gesloopt en plaats moet maken voor het duurdere huur- en koopwoningensegment. Spanningen en onrust blijven in Feijenoord niet uit en hebben feitelijk decennia van doen met sociale (kansen)ongelijkheid. Ook de in 2006 ingevoerde en discutabele Rotterdamwet, waarmee de komst van 'nieuwe' kansarme groepen in achterstandswijken en -buurten wordt geweerd, draagt niet bij aan het oplossen van de ongelijkheid in Feijenoord. (Van de Poel, 2017, p.658-661, Witte, 2011, p. 61-62).

Het op de hoogte zijn van de historische context van wijken en buurten (straten) is een basis om te begrijpen welke continuïteiten er spelen en van invloed zijn op de leefwereld van bewoners, kwetsbare groepen en individuen. Door gesprekken te voeren met (oud)bewoners en (oud)wijkprofessionals krijgt de sociaal werker meer oog voor de omstandigheden - die veelal een voorgeschiedenis kennen - waarin sommige groepen en/of individuen zich bevinden. Kennis van cultuur, geschiedenis, leefstijlen en taalgebruik is onontbeerlijk en vraagt meer dan alleen het voeren van een eenvoudig dialoogje of een gesprekje. Het draait om het achterhalen van het verhaal, het narratief, van betrokkenen. Wijken en buurten zijn belangwekkende *landscapes of action* voor

gemeenten, tal van maatschappelijke organisaties en sociaalprofessionals. Een onderdeel van de wijkaanpak is bewoners te activeren of een probleem dat onder hen leeft aandacht te geven. Dat probleem kan soms ver teruggaan in de tijd.

Betekenisgeven van het verhaal achter het verhaal

Het bereiken en stimuleren tot deelname van bepaalde groepen bewoners is niet eenvoudig vooral in wijken en buurten met een hoog percentage bijstandsgerechtigden, veel ouderen en waar het sociale weefsel zwak is. (Witte, 2012; Spierts, 2014). Met name wanneer de sociaal werker te maken krijgt met vraagstukken die diepere kennis vragen, is luisteren naar en registreren van (levens)verhalen, belevingen en in het verleden opgedane ervaringen van belang. De sociaal werker moet dan de processen van betekenisgeving in het alledaagse leven van bewoners en het handelen van (oud) professionals proberen te doorgronden, analyseren wat er aan de hand is en kijken of bepaalde interventies al dan niet zinvol zijn. Bijvoorbeeld, waarom bewoners op oudere leeftijd in oude stadswijken niet meer (willen) participeren en een groeiende afstand ervaren ten aanzien van hun leefomgeving en tot politiek en bestuur.

Wantrouwen onder bewoners

Talja Blokland onderzocht op basis van diepte-interviews en observaties in de Rotterdamse achterstandswijk Hillesluis waar deze gevoelens van afstand en wantrouwen vandaan komen. Het blijkt ten eerste een historische pijn te zijn onder een deel van de 'Hillesluisers'. Zij constateert ten eerste een gebrek aan sociale groepsbinding in de wijk. De sociabiliteit is in ogen van oudere bewoners in de wijk verdwenen.

Ten tweede is er sprake van een arbeidsgerelateerde teleurstelling. Oudere Hillesluisers missen de bindingskracht en samenhang van de (arbeiders)klasse waartoe zij in het verleden behoorden: de toen in Hillesluis dominante socialistische zuil (PvdA, de Vakbond, verenigingen etc.), maar ook de bindende kracht van het buurt- en clubhuis. Daar ontmoetten zij ooit gelijkgestemden met wie men familiariteit ervoer of kon ontwikkelen. Met andere woorden ontmoetingsplekken om met anderen een eigen milieu te vormen en cultuur te delen. De oudere bewoners zien dat dit over is en voelen zich door de instroom van nieuwkomers in de wijk verlaten, ervaren vervreemding en voelen zich door de politiek in de steek gelaten. In hun ogen zijn er nog weinigen die opkomen voor hun belangen en behoeften. Het dagelijks leven van sommigen is sterk teruggetrokken.

Ten derde is er sprake van verzakelijking. Door sociale, financiële en politieke machtsverschillen tussen de diverse bevolkings- en bewonersgroepen en hoog- en laagopgeleiden in Hillesluis, is de wijkverbondenheid verzwakt. Lager opgeleiden en oudere bewoners ervaren machtsverschillen, wanneer ze al een keer naar bewonersvergaderingen, inspraakgelegenheden of participatiebijeenkomsten gaan machtsverschillen. Ze zeggen daar eigenlijk niet wat ze echt vinden of echt hadden willen zeggen. Dus voelen ze zich feitelijk niet-gehoord. Anders gezegd het gaat om verhaal achter het verhaal waar de sociaal werker naar op zoek moet gaan. (Blokland, 1998).

Leren van historisch sociaalprofessionele praktijkverhalen en interventies

Naast sociaalhistorische verhalen van bewoners zijn er de praktijkverhalen, interventies, van voormalige wijkprofessionals o.a. sociaal werkers en opbouwwerkers. Welke rol speelden zij als 'stille kracht' om bewoners te ondersteunen in wijken en buurten, die op de nominatie stonden te worden gesloopt en plaats dienden te maken voor nieuwbouw en nieuwkomers? Een kwestie die in onze tijd van wooncrisis nog altijd uitermate actueel is. Hoe verhielden sociaalprofessionals zich tot partijen als gemeente(ambtenaren), woningcorporaties, politie, (bewoners)verenigingen en scholen in het spanningsveld van belangen tussen beleid en uitvoering? In dat opzicht zijn de jaren zeventig en tachtig - en latere perioden - van grootschalige stadsvernieuwing leerzaam en instructief. Dreigende sanering van woonwijken doet de gemoederen hoog oplaaien en biedt speculanten de gelegenheid panden op te kopen als een slimme winstgevende investering c.q. belegging. Het gaat deze beleggers veelal niet om de waarde van de woningen, laat te staan om de bewoners, maar wel om de stijgende waarde van de grond waarop de te slopen panden staan. Opbouwwerkers hebben in het verleden veel te maken gehad met de onrust en het ongenoegen van bewoners in zulke situaties. In wijkoverleggen bespraken ze signalen, keken naar draagvlak, organiseerden en mobiliseerden buurtnetwerken en samenwerkingsverbanden. Het vraagt specifieke sociaal actieve vaardigheden: contacten leggen en onderhouden, vertrouwen winnen, omgaan met bewoners- en huurdersverenigingen, gemeente en andere relevante maatschappelijke instellingen. Gesprekken met betrokkenen van toen leren de huidige professional, behalve veel over de aanpak (het hoe), dat inzet en volharding cruciaal zijn en staat of valt bij het mobiliseren van het maatschappelijk veld. (Maandag, 2019; Rensen, 2021).

Illustratief en instructief is engagement en het sociaal weerwerk van het sociaal werk bij de bestrijding van dakloosheid in Amsterdam vanaf eind jaren tachtig.

Actieve en outreachende bemoeizorg

Om daklozen actief op te zoeken, zorg en aandacht te geven, bedachten sociaal werkers begin jaren negentig een 'rijdend dienstencentrum'. Met een busje gingen de sociaal werkers met dekens, kleding, schoenen, eten op straatbezoek bij dak- en thuislozen die niet naar (maatschappelijke) opvang wilden of konden vinden. Het was een actieve benadering van bemoeizorg. Het rijdende dienstencentrum maakte actief contact en ging in gesprek met daklozen, desnoods 's-avonds of in het weekend. De sociaal werkers bedachten pragmatische oplossingen om formulieren voor uitkering, ziektekostenverzekering in te vullen. Soms namen ze ambtenaren op sleeptouw om ze te confronteren met de werkelijkheid. Oplossingen werden links of rechts om gevonden door het opbouwen en onderhouden van goede contacten en netwerken met de gemeente, woningcorporaties en andere instanties en door professionele ruimte en verantwoordelijk te nemen waar dit nodig was. Bijvoorbeeld het vinden van tijdelijke huisvesting in panden die op de nominatie stonden voor sloop. Belangrijk was preventief te werken: dakloosheid voorkomen door huisuitzetting wegens schulden/huurachterstand tegen te gaan. Door op basis van signalen van deurwaarders en woningcorporaties vlak voor de huisuitzetting op huisbezoek te gaan, kijken wat er precies aan de hand was (briefje in de bus als er niet open werd gedaan), vervolgens gaan onderhandelen met alle betrokken partijen (Räkers, 2021)

Historisch leren van aannames

Het terugblikken op basis van o.a. gesprekken met zowel bewoners als wijkprofessionals in dienst van woningbouwverenigingen, corporaties, scholen, gezondheidszorg, politie en welzijns(jeugd)werk en medewerkers van gemeenten op beleids- en uitvoerend niveau, geeft vooral ook inzicht waarom bepaalde (beleids)aannames soms niet kloppen en daardoor bepaalde interventies niet passen of werken. Zo bestaat de aanname dat door een geïntegreerde aanpak van achterstandsbuurtten de sociale samenhang in wijken zou worden versterkt en criminaliteit verdwijnt. In *Een ongetemde buurt* toont Tops (2018) op grond van verhalen van buurtbewoners en wijkprofessionals in een tweetal volksbuurtten in Tilburg aan, dat die aanname niet juist is. De sociale samenhang en controle tussen de bewoners in die volksbuurtten zijn juist behoorlijk stevig. Het zijn 'zware gemeenschappen' waarin eigen collectieve normen zwaar wegen. Bewoners zorgen voor elkaar, zijn zelfredzaam, maar tegelijkertijd leidt die zelfredzaamheid en geslotenheid tot vormen van illegaliteit en (drugs)criminaliteit. Op die afwijkende manier van leven krijgen de Tilburgse autoriteiten moeilijk vat. Volgens Tops valt dit goed te begrijpen als je als professional de geschiedenis van die buurtten en bewoners kent. Hij schetst de dilemma's waarmee o.a. (oud)sociaal werkers in hun dagelijks werk van doen hadden en nog altijd hebben. De gesprekken over het verleden leert beleidsmakers en wijkprofessionals dat beeldvorming over de bewoners van deze volksbuurtten dient te steunen op correcte (beleids)aannames. Daarnaast moeten interventies voor langere tijd worden volgehouden willen ze duurzame veranderingen bewerkstelligen. Juist gemeentelijke overheden, niet alleen in Tilburg, zijn hier niet goed in (Tops, 2018).

Sociaalhistorisch beleidsleren

Het overheidsbeleid kenmerkt zich door een zekere wisselvalligheid. Om de vier jaar zijn er verkiezingen en treden daarna deels kersverse gemeenteraadsleden en wethouders aan met nieuwe ambitieuze programma's en beleidskaders. Deze wisseling van de wacht en macht verstoort voor een deel de continuïteit van activiteiten en kennis. Tijdelijkheid en discontinuïteit domineren het sociaal beleid en ondermijnen het sociaal domein, stellen Janssens, Engbersen & Jansen (2022) terecht. Er wordt soms nieuw beleid geformuleerd dat niet altijd aansluit bij de ervaringen, belevingen en wensen van bewoners en professionals. De continuïteit wordt nog op een andere wijze aangetast. Als gevolg van de wettelijke plicht tot aanbesteding van het welzijnswerk – waar concurrentie, prijs en kwaliteit centraal staan - is het om de zoveel jaar in diverse gemeenten een komen en gaan (soms blijven) van welzijnsorganisaties en sociaal werkers. Door die periodieke wisseling van de wacht, het vertrek van ingevoerde sociaal werkers naar elders, gaat kennis van en over wijken en bewoners verloren en dreigt ad-hoc beleid en acties te ontstaan. Uit het verleden opgedane en opgebouwde kennis, die nodig is om oorzaken en gevolgen die ten grondslag liggen aan samenlevingsvraagstukken te signaleren, te agenderen en zich als professional te engageren om terug te kunnen praten richting beleid en management, gaat deels verloren. Dat 'terugpraten' is juist zo belangrijk.

Politiek, beleid, bestuur en uitvoering is niet uitsluitend vooruitzien maar is tevens een zaak van durven terugzien: een kwestie van sociaal historisch beleidsleren ('t Hart, 2001). Sociale experimenten en 'proeftuinen' die Nederland rijkelijk telt, hebben vaak een ad-hoc-karakter en missen aansluiting met ervaringen uit het verleden. Beleidsmakers en sociaal werkers zien daardoor niet altijd dat voorgestelde alternatieven of als nieuw gelanceerde ideeën op een andere plaats en in een andere tijd al dan niet succesvol min of meer zijn beproefd. Wat kunnen ze leren van het verleden bij het maken van inhoudelijke keuzes en het uitvoeren van plannen? Bijvoorbeeld burgerschap en burgerzin stimuleren is een bestuurlijk ideaal en streven om doelen als sociale activering, veiligheid en integratie te verwezenlijken in wijken en buurten. Wie enig kennis heeft van het verleden of zich daar een beetje in verdiept weet dat zulk een beleidsstreven in de praktijk nogal eens wil tegenvallen. Burgerzin ontstaat uit eigen besef en vrije wil oftewel alleedaags geleefd burgerschap van onderop, en niet door top-down aangestuurd proces. (zie kader).

Gepland burgerschap

Activeringsprogramma's als *Mensen Maken de Stad* en *Stadsetiquette* zo'n 15 jaar geleden hadden tot doel een vorm van straatburgerschap van de grond te tillen. Het ging erom dat inwoners zichzelf leerden te organiseren en in te zetten voor de eigen buurt, sociale samenhang en samenwerking tussen bewoners alsmede met instellingen en gemeente te bevorderen. Ondanks de goedbedoelde intenties verzandde de programma's al gauw in bureaucratische sturings- en regeldrift. Er moest aan allerlei strikte voorwaarden worden voldaan. Het ontbrak bij gemeente (ambtenaren), welzijnsinstellingen (sociaal werkers) en bewoners aan een gevoel van gezamenlijk probleemeigenaarschap. De inhoud en effectiviteit van de programma's bleven beperkt en verschilden per buurt nauwelijks van elkaar. Het waren voornamelijk de toch altijd al actieve bewoners die betrokken waren. Van een breed draagvlak in de wijk was geen sprake. Het idee buurtbewoners met elkaar afspraken te laten maken over gedrags- en spelregels en onderlinge omgangsvormen - bijvoorbeeld elkaar groeten in zogeheten 'groetzones'- in de openbare (buiten)ruimte wilde niet lukken. De betrokkenheid van bewoners was beperkt. Met andere woorden: een 'oproepbare buurt' voor, met en door bewoners die elkaar voldoende (willen) kennen en vertrouwen en gemeenschappelijke waarden willen delen, was bij lange na niet in zicht (Witte, 2021).

Bij beleidsleren gaat er om ervaringen uit het (nabije) verleden te zien en te gebruiken als kennisbron om knelpunten en vraagstukken op een andere wijze aan te pakken of op te lossen. Historisch beleidsleren dient zich niet uitsluitend te concentreren op de instrumentele kant en uitvoering: de inzet, het verbeteren en het veranderen van instrumenten/interventies. Beleidsleren behoort zich vooral ook te richten op het ter discussie stellen van de doelstellingen van het beleid en de veronderstellingen die hieraan ten grondslag lagen. Het is daarom van belang om serieus naar de 'biografie' van beleidsprogramma's en interventies te kijken (Bekkers, 2007). Het betreft uiteraard niet alleen het overheidsbeleid. Ook welzijns- en zorgorganisaties hebben en voeren eigen beleid dat tegen het licht mag en moet worden gehouden. Zo wordt buurt- en wijkgericht werken telkens weer (her)ontdekt door beleidsmakers en sociaalprofessionals, zonder dat er sprake is van leren met een blik terug in de tijd. Vragen als 'wat liep er bij vergelijkbaar programma's/projecten qua beleid en interventies destijds goed of niet' komen zelden aan de orde in beleidsnota's waardoor de kans groot is tot dezelfde fouten – briljante mislukkingen (zie: www.briljantemislukkingen.nl) - te vervallen als in het verleden of juist *good practices* te missen. Toegepaste geschiedenis scoort doorgaans niet hoog bij bestuurders, beleidsmakers, sociaal werkers en andere sociaalprofessionals. Bruikbare *know how* gaat zo helaas verloren. Het gebeurt te vaak dat professionals liever van vooraf aan, blanco starten en vanuit de eigen professionele logica en methoden proefondervindelijk in de praktijk aan de slag zonder zich te vergewissen hoe belangrijk en nuttig een verbinding met het verleden van (oud)professionals, bewoners en cliënten kan zijn (Witte, 2012 en 2015).

Het verhaal en gesprek als basis

Sociaal werkers zijn geen historici. Dat is zondermeer waar. Maar om bruikbare historische kennis op te doen hoeven sociaal werkers echt niet ver en diep in het verleden te duiken en te beschikken over geschiedkundige *tools*. Een terugblik van enkele decennia is, zoals o.a. blijkt uit de in deze bijdrage gegeven voorbeelden, afdoende om de context van sociale vraagstukken te begrijpen en de rol en positie die professionals, bewoners (cliënten), maatschappelijke organisaties hebben gespeeld te vatten. Om te leren van een instructief verleden hoeft de sociaal werker eveneens geen

archiefonderzoek te doen (te duiken in archiefdozen) of systematisch literatuur te doen en krantenfolianten er op na te slaan. Het gaat bij het toepassen van historische kennis in de uitoefening van sociaal werk ook niet om het maken van complete historische beschrijvingen en analyses of een alomvattende kroniek, waarin alle gebeurtenissen en 'feiten' in chronologische volgorde op een rijtje zijn gezet. Wat dan wel?

Het gaat er *wel* om als sociaal werker verbinding te maken met het (recente) verleden dat grotendeels de context van het heden bepaalt en van invloed is op het uitvoerende werk. De essentie bestaat daar uit: oog te krijgen voor gebeurtenissen en verhalen die cruciaal zijn voor de beleving van een gedeelde geschiedenis. Oftewel geschiedenis-aan-het-werk te zien en hoe zij is neergedaald in het collectieve geheugen van betrokkenen waarmee de sociaal werker van doen heeft. Met andere woorden saillante momenten uit het verleden die voor het doorgronden van en het handelen in het nu van betekenis kunnen zijn (Tops, 2018). In *De stille krachten van de verzorgingsstaat* pleit Spierts (2014) voor een 'verbindende professionalisering' gericht op versterking van de ambachtelijkheid, het vakmanschap en de professionaliteit van de sociaal werker, waarbij gebruik wordt gemaakt van de ervaringen die betrokkenen zich herinneren. Sociaal werkers hebben verhalen nodig om hun werk goed te kunnen doen. Verhalen horen en/of boven water krijgen en daarover gesprekken voeren is in principe een basisvaardigheid die alle sociaal werkers tijdens hun opleidingsjaren hebben geleerd en in de praktijk toepassen. Het is een *tool* en het startpunt voor het professioneel sociaal handelen.

Het draait in een lerende terugblik niet alleen om wat al dan niet heeft gewerkt (Schön, 1983) maar vooral om de beantwoording van de vraag hoe betrokkenen – (oud)professionals, (oud)bewoners etc. – situaties en processen in het verleden hebben ervaren en beleefd. Professioneel handelen is, volgens Neustadt en May (1986), vooral ook "denken in de tijd" het met elkaar historisch 'puzzelen'. De professional moet niet primair de vraag stellen 'wat is het probleem' maar vooral achterhalen 'wat is het verhaal', de voorgeschiedenis, wie zijn daar allemaal bij betrokken geweest, wat is de historische context van het vraagstuk? Het voeren van individuele gesprekken - afnemen nemen van interviews - is hierbij van groot nut. Evenals het in groepsverband bespreken van (historische) casuïstiek waarbij ervaringen en belevingen uit het verleden een rol kunnen spelen en met elkaar worden gedeeld. Het leren van een instructief verleden als kennisinstrument is in zekere zin een vorm van actieonderzoek c.q. actieleren. Bij actieonderzoek- en leren staan het doorgronden van een praktijkvraagstuk in combinatie met interventies centraal. Aan elk praktijkvraagstuk kleef een stukje geschiedenis. Elke context is dan ook uniek, omdat zij altijd wordt bepaald door een uit het verleden gevormde combinatie van culturele, relationele en tijdsgebonden factoren. Het gaat daarbij niet zozeer om historische waarheidsvinding - in zoverre dat al dan niet bestaat laten we dit graag over aan historici - maar veeleer over betekenisgeving. Reflexiviteit is hierbij en in het handelen van de sociaal professional van belang: Waarom doen we dingen zoals we ze doen? Waarom zijn de dingen zoals ze zijn? Welke aannames liggen aan bepaalde situaties en meningen ten grondslag? Waar vloeien die uit voort? (Linders, 2021)

Werkplaatsen, leerwerk gemeenschappen, verhalenhuizen en wijkacademies als georganiseerde ontmoetingsplaatsen lenen zich goed voor overlevering, overdracht (uitwisseling) van kennis en als input voor andere en nieuwe ideeën en interventies. In zulke ontmoetingsplaatsen - *Communities of Practices* - ontwikkelen de deelnemers door collectief samen leren en onderlinge binding eigen praktijken, routines, rituelen, symbolen, conventies, verhalen en geschiedenissen op basis van een gezamenlijke interesse of een gemeenschappelijk gedeeld belang. Voor de sociaal werker is het belangrijk vooral kritisch te luisteren en te registeren, het 'echte' verhaal boven tafel te krijgen. Belangrijk daarbij is een onderscheid te maken tussen wat heet *public transcript* - openbare interactie en hetgeen wat verteld wordt, en *hidden transcript*. Dat is de verborgen interactie, wat iemand meent maar niet wil of durft te zeggen. Er is een verschil tussen bijvoorbeeld wat mensen zeggen tijdens een bijeenkomst en wat ze beweren buiten diezelfde bijeenkomst. Het is waardevol te achterhalen wat bewoners onder elkaar zeggen, nodig hebben en/of echt menen (Blokland, 1998; Scott, 1990). Hoewel herinneringen en belevingen – het informele geheugen: niet-vastgelegde of niet-gedocumenteerde verleden – niet altijd even betrouwbaar zijn, is het een interessante en zinvolle informatiebron voor het uitvoerende werk van de sociaal werker.

Conclusie: *Historisch based werken*

Bij kritische reflecteren op de eigen praktijk past idealiter ook een zekere historische nieuwsgierigheid. Want wie zijn geschiedenis niet kent, is gedoemd haar te herhalen. Het monitoren en evalueren van activiteiten in projecten en programma's is een normaal onderdeel geworden in het sociaal werk, waarbij gekeken wordt wat is geschied. Als lerende professional, maar dit geldt zeker ook voor de opdrachtgever, wil je weten wat er werkt, voor wie en waarom. Het *evidence based* werken gericht op effectiviteit en *outcome* heeft - soms tegen wil en dank - de laatste decennia een opmars gemaakt binnen het sociaal werk. Dit heeft deels geleid tot bureaucratisering en technocratisering van de professie en ambacht van het sociaal werk. Sterker nog; tot historische 'bewusteloosheid'. Het is daarom wenselijk het handelen van het sociaal werk in de praktijk te plaatsen in een historische context. Historische kennis als instrument is van toegevoegde waarde voor het sociaal werk. Zoals Jos van der Lans het stelt: maken we als professionals, beleidsmakers en bewoners (cliënten) al dan niet bewust onvermijdelijk deel uit van een groot 'historische verheffingsproject'. Er is zijns inziens alle reden om bijvoorbeeld het *evidence based practice*-denken te verbinden met *history based* werken. Historische kennis en leergierigheid - het durven en willen terugblikken - kan de sociaal werker helpen in de actualiteit en het eigen handelen. Leren van een instructief verleden biedt kennis en inzicht hoe je een team kunt opbouwen, een organisatie aan het werk zet, welke interventies mogelijk wel of niet werken oftewel wat de beste professionele handelingsstrategieën zijn (Lans, 2012, p. 230-232). Dat is in principe geen taakverzwaring voor het sociaal werk, maar een taakverrijking ook omdat het helemaal niet nodig is diep in het verleden te duiken. Historische informatie en historische bronnen liggen voor het oprapen en zijn via gesprekvoering – een basisvaardigheid van ieder opgeleide sociaal professional - te verkrijgen bij (oud)bewoners/cliënten, (oud)professionals en (oud)beleidsmakers). Ook is er veel te vinden op internet. Bovendien zou een *history based approach* voor het doorgronden en begrijpen van de contexten van praktijkvraagstukken een onderdeel behoren te zijn van sociaal werk onderzoek, o.a. toegepaste actieonderzoek, om betekenis te kunnen geven aan het handelen en interventies.

Er valt in dit opzicht veel te winnen. Om te beginnen dat sociale opleidingen (mbo/hbo) in hun curriculum meer structurele aandacht zouden gaan schenken aan toegepaste geschiedenis in de leerpraktijken van hun studenten. Het pleidooi om te leren van een instructief verleden in het sociaal domein geldt eveneens voor de professionals in het veld. Want, in de woorden van hoogleraar/historicus Remieg Aerts (2022, p 15), "geschiedenis is overal, onbewust, sturend en waarderend in ons aanwezig, in persoonlijke en collectieve ervaringen, in de taal, in alle cultuur, in het hele socialisatieproces, in het bestuurlijke proces. Het mag zijn dat de mens fysiek voor zo'n 60 procent uit water bestaat, mentaal zijn wij voor zeker hetzelfde deel opgebouwd uit ervaring, routines en overgedragen kennis en waarden. Geschiedenis zit vanbinnen en komt van buiten". Of zoals een collega-lector van het Platform Lectors Sociaal Werk het kort en bondig formuleerde "iedereen woont in geschiedenis", het is onlosmakelijk deel van ons leven. Zonder historische kennis raakt de horizon van de sociaal werker en andere professionals versmald.

Literatuur

- Aerts, R. (2022). Geschiedenis als willenwetenschap. In: Aerts, R. *Denkend aan Nederland. Over geschiedenis, nationaliteit en politiek*. Amsterdam: Prometheus, p. 7-22.
- Bekkers, R. (2020). *Dat had niet zo gemoeten. Fouten en falen van de overheid onder het vergrootglas*. Den Haag: Boombestuurkunde.
- Bijlsma, J. & Janssen, H. (2018). *Sociaal werk in Nederland. Vijfhonderd jaar verheffen en verbinden*. Bussum: Coutinho.
- Blokland, T.V. (1998). *Wat stadsbewoners bindt: sociale relaties in een achterstandswijk*. Kampen: Kok Agora.
- Dam, C. van, Kluit, M. & Scheffelaar, A. (2016). *Leren van het verleden. Kort historisch overzicht over de veranderende rollen van de sociaal werker in relatie tot de burger en overheid*. Utrecht: Movisie/www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Leren-van-het-verleden%20%5BMOV-9165719-1.0%5D.pdf
- Dijn, A. de (2021). *Een bruikbaar verleden*. www.historici.nl/dossier-toegepaste-geschiedenis-een-bruikbaar-verleden/
- Hart, P, 't. (2001). *Verbroken verbindingen. Over politisering van het verleden en de dreiging van een inquisitiedemocratie*. Amsterdam: De Balie.

- Janssens, R., Engbersen, R. & Jansen, T. (2022). Permanente vernieuwingsdrang ondermijnt het sociaal domein. www.socialevraagstukken.nl/permanente-vernieuwingsdrang-ondermijnt-het-sociaal-domein/
- Kaal, H. & Lottum, J. van (2020). *Waarom 'applied history'? Overwegingen achter de oprichting van het Journal of Applied History*, www.historici.nl/dossier-toegepaste-geschiedenis-waarom-applied-history-overwegingen-achter-de-oprichting-van-het-journal-of-applied-history/
- Lans, J. van der (2012). Transparante professionals. Op zoek naar een eigen-wijze openheid. In: Uitermark, J., Gielen, A-J. & Ham, M. (red.). *Wat werkt nu werkelijk? Politiek en praktijk van sociale interventies*. Amsterdam: Vangennep. p. 217-239.
- Linde, M. van der (2011). *Doe wel en zie om. Een pleidooi voor historisch besef in het sociaal werk*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Linde, M. van der (2016). *Basisboek geschiedenis sociaal werk in Nederland*. Amsterdam: SWP.
- Linders, L. (2021). Sociaal werk gaat om andere mensen: werken aan sociale reflexiviteit in sociaal werk. In: Metz, J., Jager-Vreugdenhil, M., Wilken, J-P & Witte, T. (red.). *Sociaal werk doordacht*. Amsterdam: SWP, p. 83-95.
- Lupi, T. (2005). *Buurtbinding. Van Veenkolonie tot Vinex-wijk*. Amsterdam: Aksant.
- Maandag, B. (2019). *Stadsvernieuwing in Rotterdam. Vijftig jaar bouwen in de buurt*. Rotterdam: NAI010.
- Neustadt, R.E. & May, E. R. (1986). *Thinking in time: The uses of history for decisionmakers*. New York: Free Press.
- Poel, S. van de (2017). *Betwist bestuur. Wijkraden en deelgemeenten*. Amsterdam: Boom.
- Räkers, M. (2021). In een papieren huis kun je niet wonen. Het engagement van een sociaal werker tegen dakloosheid. In: R. de Brabander, F. Kaulingfreks, M. Ham (red.). *Sociaal werk. Maatschappelijke betrokkenheid in zorg en welzijn*. Amsterdam: Van Gennep. p.215-222.
- Rensen, P. (2021). www.buurtwijs.nl/content/de-collectieve-strijd-tegen-de-krottenkoning-van-rotterdam.
- Reynaert, D. (2021), Een kwestie van mensenrechten. Een fundament van sociaal werk. In: R. de Brabander, F. Kaulingfreks, M. Ham (red.). *Sociaal werk. Maatschappelijke betrokkenheid in zorg en welzijn*. Amsterdam: Van Gennep.
- Roose, R., Spierts, M. & Hoijsink, M. (2020). Wat is sociaal werk in de huidige tijd. In: M. van Pelt, R. Roose, M. Hoijsink & L. Verharen (red.). *Professionalisering van sociaal werk. Theorie, praktijk en debat in Nederland en Vlaanderen*. Bussum: Coutinho, p. 23-35.
- Schön, D. (1983). *The reflective practitioner. How professionals think in action*. Aldershot: Ashgate.
- Scott, J. (1990). *Domination and the arts of resistance: Hidden transcripts*. New Haven: Yale University Press.
- Sennett, R. (2008). *The Craftsman*. London: Allen Lane.
- Spierts, M. (2014). *De stille krachten van de verzorgingsstaat. Geschiedenis en toekomst van sociaal-culturele professionals*. Amsterdam: Van Gennep.
- Tops, P. (2018). *Een ongetemde buurt. Achterstand, ondernemingszin en criminaliteit in een volksbuurt*. Amsterdam: Balans.
- Witte, T. (2011). *Hart van der verzorgingsstad. Club- en buurthuiswerk in Rotterdam, 1920-2010*. Apeldoorn/Antwerpen: Garant.
- Witte, (2012). Buurt- en wijkgericht werken. In: H. van Ewijk, F. Spierings & R. Wijnen (red.). *Basisboek sociaal werk. Activeren en verbinden*. (2^e druk). Den Haag: Boom.
- Witte, T. (2015). Wijkteams missen historisch besef. www.socialevraagstukken.nl/wijkteams-missen-historisch-besef/
- Witte, T. (2021). *Sturingsdrift en welzijn. Sociaal (tegen)werk in Nieuw Rotterdam*. Afscheidsessay: Rotterdam: Hogeschool Rotterdam
- WRR, (2005) *Vertrouwen in de buurt*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Websites:
www.briljantemislukkingen.nl
www.buurtwijs.nl
www.canonsociaalwerk.eu/nl/
www.opbouwwerkinrotterdam.nl
www.platformstadenwijk.nl
www.cbs.nl

Contact

Platform Lectoren Sociaal Werk

E-mail: platformlectorens@inholland.nl

Telefoon: 06 – 3100 6653

Het secretariaat is bereikbaar per mail of telefonisch op maandag, dinsdag, donderdag, vrijdag

Platform Lectoren
Sociaal Werk
